ONDERZOEKSRAPPORT VERVOLGTRAJECTEN NA INBURGERING

Vlaanderen
verbeelding werkt

Shanah De Boeck
Kyra Verbruggen

shanah.deboeck@antwerpen.be

atlas

Amal
We zijn Amal Gent

AGENTSCHAP
INTEGRATIE &
INBURGERING

Inhoud

1. Introductie 3
2. Methodologie 4
3. Onderzoeksresultaten 6
3.1 Doelen 6
3.1.1 Nederlands 6
3.1.2 Werk 7
3.1.3 Nationaliteit 8
3.1.4 Gezondheid 8
3.1.5 Opleiding 9
3.1.6 Financiële doelen 9
3.1.7 Gezinsgerelateerde doelen 9
3.1.8 Netwerk 10
3.1.9 Huisvesting 10
3.1.10 Diploma-erkenning 10
3.1.11 Integratie en participatie 10
3.1.12 Waar zoeken ex-inburgeraars informatie in functie van hun doelen? 10
3.2 Drempels 11
3.2.1 Taal 11
3.2.2 Moeilijke combinatie werk, school en/of gezin 14
3.2.3 Werkgerelateerde drempels 14
3.2.4 Gezinsgerelateerde drempels 17
3.2.5 Gebrek aan netwerk 19
3.2.6 Gezondheid 20
3.2.7 Discriminatie 21
3.2.8 Huisvesting 21
3.2.9 Financiën 21
3.2.10 Administratie 22
3.2.11 Informatie(doorstroom) 22
3.2.12 Referentiekader 22
3.2.13 Digitaliteit 22
3.2.14 Mobiliteit 22
3.2.15 Opleiding- / studiegerelateerd 23
3.3 Ondersteuning na inburgering 23
3.3.1 VDAB 23

3.3.2 OCMW / Sociale Dienstverlening (SD) 24
3.3.3 Agentschappen integratie en inburgering 24
3.3.4 Netwerk 24
3.3.5 Andere 25
3.4 Noden en suggesties 25
3.4.1 Waar hebben ex-inburgeraars nog vragen over? 25
3.4.2 Wat zou ex-inburgeraars helpen om hun doelen te bereiken? 26
4. Voornaamste conclusies 28
4.1 Overkoepelende conclusies 28
4.2 Doelgroepen en hun noden 29

1. Introductie

Het project vervolgtrajecten na inburgering (VIB) heeft als doel ex-inburgeraars[1] te ondersteunen in het behalen van duurzame loopbaandoelen. Binnen het project ontwikkelen de agentschappen integratie en inburgering (atlas, Amal en AgII) conceptuele vervolgtrajecten op maat van ex-inburgeraars die hun sociale, educatieve en/of professionele doelen niet bereiken.

Het is namelijk belangrijk om de positie van alle inwoners van ons land te versterken en het samenleven in diversiteit te bevorderen.[2] Zo ook inwoners die niet in België geboren zijn, die het vaak minder goed hebben op vlak van financiën, huisvesting, gezondheid, onderwijs en werk.[3] Uit de recente OESO-evaluatie van het Vlaamse inburgering- en integratiebeleid, blijkt dat betere resultaten op vlak van onderwijs en de arbeidsmarkt een holistisch actieplan met een goede coördinatie tussen de verschillende betrokken partners vereist.[4]

Onderzoek naar de doelgroep ex-inburgeraars ontbreekt echter. Hun ervaringen in de maatschappij bieden ons heel wat inzichten, niet alleen in wie baat heeft bij een eventueel vervolgtraject en hoe dit eruit moet zien, maar ook in hoe het inburgeringstraject en andere reguliere dienstverleningen te optimaliseren zijn. Daarom werd in kader van het VIB-project een uitgebreid nodenonderzoek bij ex-inburgeraars in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest uitgevoerd.

Het onderzoek brengt in kaart welke doelen ex-inburgeraars nastreven, welke stappen daarnaartoe ze ondernemen en welke drempels hierin spelen. Zo identificeren we de noden en vragen die nog leven. Dit beknopte rapport focust op de meest prominente onderzoeksresultaten. Een uitgebreid verslag van het onderzoek, met alle resultaten van de verschillende onderzoeks-stappen, wordt opgenomen als onderdeel van het finale projectrapport. Het onderzoek vormt één van de vier luiken[5] van project VIB en geeft mee vorm aan de simultaan lopende proeftuinen en het uiteindelijke concept.

De onderzoeksresultaten en verdere projectbevindingen bieden nieuwe inzichten aan de verschillende stakeholders die het verschil kunnen maken voor ex-inburgeraars. Zo zorgen we er samen voor dat ex-inburgeraars hun duurzame doelen vlotter kunnen bereiken en maximaal participeren en integreren.

---

[1] Dit zijn eerste generatie nieuw- en oudkomers die het inburgeringstraject volledig en succesvol doorliepen.

[2] Eurofound. (2022). *Sustainable work*. https://www.eurofound.europa.eu/nl/topic/sustainable-work ; https://www.vlaanderen.be/plan-samenleven

[3] Vlaanderen. (2018). *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor*. https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1645095486/vlaamse_migratie_integratiemonitor_2018_rapport_nynmrt.pdf ; Vansteenkiste, S. (2021). *Personen met een migratieachtergrond*. https://www.steunpuntwerk.be/onderzoeksthemas/kwetsbare-groepen/personen-met-een-migratieachtergrond ; Cantillon, B., Lathouwer, L. D., & Thirion, A. (1999). *Financiële vallen in de werkloosheid en de bijstand*. ; Vlaams Rapport PISA, 2022. https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderzoek/vlaams-en-internationaal-onderwijsonderzoek/internationaal-vergelijkend-onderzoek/programme-for-international-student-assessment-pisa

[4] OECD, 2023. *Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Flanders*. https://doi.org/10.1787/4ea309cb-en.

[5] De vier luiken van project VIB zijn: onderzoek, proeftuinen, kennisuitwisseling en conceptontwikkeling.

2. Methodologie

Het meerfasige onderzoek liep van februari 2022 tot en met november 2023 doorheen de ganse projectregio, met name Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De kern van het onderzoek bestond uit verschillende kwalitatieve bevragingen van ex-inburgeraars en eerstelijnsmedewerkers, gevolgd door een grootschalige kwantitatieve enquête bij ex-inburgeraars:

- kwalitatieve bevraging ex-inburgeraars
    - begeleide bevragingen:

Beknopte semigestructureerde interviews door medewerkers van atlas (stad Antwerpen; Q2-3 2022; n=86) en Amal (stad Gent; Q4 2022 – Q1 2023; n=34), afgenomen bij ex-inburgeraars die terugkwamen naar het agentschap, bijvoorbeeld voor een afspraak rond Nederlands, studieadvies, et cetera. De inburgeringsattesten[6] van de bevraagden dateren van 2006 tot en met 2022.

    - diepte-interviews (Q2 2023):

Uitgebreide interviews bij een steekproef[7] van 46 ex-inburgeraars doorheen de projectregio, zo nodig met inzet van een tolk. De inburgeringsattesten dateren van 2011 tot en met 2022.

- kwalitatieve bevraging eerstelijnsmedewerkers (Q1-2 2023):

Digitale bevraging bij 461 eerstelijnswerkers met ex-inburgeraars als cliënt doorheen de projectregio, werkzaam bij diverse organisaties gaande van lokale besturen tot lokale vrijwilligerswerkingen.

- kwantitatieve enquête ex-inburgeraars (Q3-4 2023):

Digitale enquête die zelfstandig digitaal of met begeleiding telefonisch of fysiek werd ingevuld door 3998 ex-inburgeraars in de projectregio. Om de specifieke werkingsregio's te kunnen vergelijken, worden resultaten van ex-inburgeraars die hun traject doorliepen bij Bon, de werking van AgII actief in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, steeds afzonderlijk getoond. 54% (n=2140) volgde het inburgeringstraject bij AgII (1936 of 48% in Vlaanderen en 204 of 5% bij Bon), 40% (n=1582) bij atlas en 7% (n=276) bij Amal. De bevraagden hun inburgeringsattesten dateren van 2016 tot en met 2023, met een meerderheid tussen 2018 en 2022. De bevraging was anoniem en de resultaten konden niet gelinkt worden met de database van de agentschappen I&I. Zo is er geen zicht op het land van herkomst, de precieze datum van het inburgeringsattest of de woonplaats van de respondenten. Andere relevante sociodemografische kenmerken zijn bevraagd. De mediaan leeftijd van de respondenten is 36 jaar, twee jaren hoger dan die van de gemiddelde

[6] Het inburgeringsattest wordt bekomen bij het succesvol voltooien van het inburgeringstraject.
[7] Representatief voor de populatie ex-inburgeraars. Er werd hierbij niet gelet op de verdeling per agentschap, wel op de regionale verdeling.

populatie inburgeraars.[8] Vrouwen (57%) en langgeschoolden[9] (56%) zijn oververtegenwoordigd. Kortgeschoolden (8%) zijn ondervertegenwoordigd.

Deze onderzoeksstappen identificeerden niet enkel drempels en noden, maar boden een dieper begrip van de achterliggende processen en interacties tussen doelen, drempels en noden. De resultaten dragen bij tot de inhoudelijke vormgeving, doelgroepbepaling en prioritering binnen het project. Bovendien trekken we hieruit lessen voor het inburgeringstraject. Het rapport kan de agentschappen I&I en partners nieuwe inzichten bieden over de verschillende dienstverleningen. Binnen het project gaan we het gesprek aan om te verkennen hoe de verschillende stakeholders kunnen bijdragen aan de invulling van de gecapteerde noden.

Dit rapport focust op de resultaten, welke zijn verdeeld in

- doelen (3.1)
- drempels (3.2)
- ondersteuning na inburgering (3.3)
- noden en suggesties (3.4)

Het rapportonderdeel onderzoeksresultaten bevat uitsluitend input van ex-inburgeraars en eerstelijnsmedewerkers afkomstig uit de verschillende onderzoeksstappen. Alle percentages resulteren uit de enquête. Bij de conclusies van dit rapport worden ook enkele percentages uit de proeftuinen gedeeld.

Met uitzondering van de doelen, staan de thema's onder deze onderdelen in volgorde van het gewicht dat ze kregen vanuit het volledige onderzoek, met de meest prominente eerst. Omdat de doelen van ex-inburgeraars in het algemeen becijferd werden, staan deze thema's in volgorde van het gewicht dat ze van de doelgroep zelf krijgen in de enquête. De drempels werden niet in het algemeen becijferd in de enquête, zij zijn bevraagd in functie van bepaalde doelen en acties. Significante verschillen of verbanden zijn bepaald op basis van uitschieters van minimaal zeven procentpunten verschil.

[8] Gebaseerd op de populatie inburgeraars in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 2018-2022.

[9] Voor de scholingsgraad wordt gehanteerd: kortgeschoold (KG) omvat alles van geen onderwijs tot lager secundair onderwijs doorlopen; middengeschoold (MG) omvat hoger secundair onderwijs doorlopen (25%); langgeschoold (LG) omvat hoger onderwijs doorlopen (vanaf graduaat en bachelor). Nog 6% selecteerde 'andere'.

3. Onderzoeksresultaten

3.1 Doelen[10]

3.1.1 Nederlands

Het doel **Nederlands verbeteren** stond met 68% op nummer één voor de ex-inburgeraars in de enquête, het meeste van al bij Bon en AgII. Ook de eerstelijnsmedewerkers benadrukken het belang van Nederlands. Ze stellen dat meer Nederlands leren en oefenen het grootste verschil kan maken voor ex-inburgeraars om hun doelen te bereiken. Vooral langgeschoolden ambiëren het hoogste taalniveau te behalen. Ex-inburgeraars zien het Nederlands leren ook idealiter gecombineerd met oefenen op het werk of snellere lessen, i.e. meer opstartmomenten en intensievere cursussen.

Driekwart van de respondenten stelt dat ze nog een **extra cursus Nederlands** volgde na het inburgeringstraject – dus na het behalen van niveau 1.2/A2.[11] Vrouwen en langgeschoolden volgden het meest van al een extra cursus.

De voornaamste redenen om een extra cursus Nederlands te volgen zijn voor communicatie in het dagelijkse leven (75%) en voor werk (71%). Van de respondenten met kinderen[12], duidt 48% als reden aan om de kinderen te helpen, met een significant overwicht voor de respondenten met jonge, nog niet schoolgaande kinderen. Verder scoren ook de andere mogelijke redenen hoog: voor opleiding (44%), om mensen te ontmoeten (39%), om erbij te horen (26%) en voor hoger onderwijs (19%). Zowel de reden communicatie in het dagelijkse leven als de kinderen helpen, leeft significant sterker bij vrouwen dan bij mannen. Langgeschoolde vrouwen steken er bovenuit voor werk, terwijl langgeschoolde mannen opvallend meer gemotiveerd zijn door mensen te ontmoeten. Middengeschoolden in het algemeen zijn het sterkste gemotiveerd door voor een opleiding. De ex-inburgeraars van Bon geven minder gewicht aan de sociale redenen. De ex-inburgeraars van atlas en Amal zijn sterker gemotiveerd door een opleiding.

Er werd ook bevraagd hoe de ex-inburgeraars het **Nederlands oefenen**. 95% van de ex-inburgeraars geeft aan Nederlands te oefenen. Van de ex-inburgeraars van Bon stelt echter 12% dat ze geen Nederlands oefenen. 76% van wie een opleiding volgt, praat hier Nederlands. 72% van de beroepsactieven geeft aan Nederlands te praten op het werk – waar tegenover staat dat 28% geen Nederlands praat op het werk. Van wie vrijwilligerswerk doet, praat 60% hier Nederlands. Verder geeft 52% van de respondenten aan Nederlands te praten met de buren, 47% volgt Nederlandstalige televisie of radio en 46% praat Nederlands met vrienden. Van wie kinderen heeft, oefent 42% Nederlands door met de kinderen te praten en praat 29% Nederlands met andere ouders aan de schoolpoort. 35% leest Nederlandstalige boeken, kranten of magazines, 24% oefent via sociale media, 21% maakt online oefeningen en 17% beluistert Nederlandstalige

[10] Naast de hier besproken opties, stelde 1% van de ex-inburgeraars geen doelen te hebben. 3% geeft aan dat al hun doelen bereikt zijn.

[11] De respondenten vielen niet onder de verplichting om Nederlands niveau B1 mondeling te behalen, zoals onder het huidige decreet is bepaald. De verplichting om binnen het inburgeringstraject niveau 1.2/A2 te behalen geldt sinds september 2014. Analfabeten voor wie dit niveau niet haalbaar is, krijgen hierop een uitzondering.

[12] Exclusief zwangere respondenten / respondenten met een zwangere partner.

podcasts. 9% gaat naar een conversatiegroep of praattafel en 7% praat Nederlands met een buddy.

In het algemeen duidden de ex-inburgeraars van Bon minder vaak de 'sociale' oefenkansen aan, terwijl ze vrij gelijk scoren op heel wat individuele mogelijkheden. Zij zijn ook koplopers in het beluisteren van Nederlandstalige podcasts. De ex-inburgeraars van Amal maken het meeste gebruik van 'georganiseerde' oefenkansen.

3.1.2 Werk

Uit elke onderzoeksstap bleek werk het voornaamste doel van de ex-inburgeraar. Enkel in de enquête (52%) gaat Nederlands eraan vooraf. Het doel Nederlands wordt dan ook vaak in één adem genoemd met het doel werk en eventueel opleiding, wat we ook terugzien in de redenen waarom ex-inburgeraars nog een cursus Nederlands volgen.

Ex-inburgeraars, net zoals de eerstelijnsmedewerkers, maken een onderscheid tussen (snel) werk en duurzaam (goed) werk. Ex-inburgeraars beschouwen duurzaam werk als werk waarvoor ze hun diploma of ervaring kunnen gebruiken, stabiel werk, en werk zonder medische gevolgen dat ze lang volhouden. In de enquête werd het overkoepelende doel 'werk' opgedeeld in de doelen '**werk vinden'**, '**ander werk vinden'** en '**eigen zaak starten'**.

De mate waarin deze doelen leven, is gelinkt aan de werkzaamheidsgraad van de respondenten. 69% van de ex-inburgeraars die de enquête invulde, werkt[13]. Mannen (81%) significant meer dan vrouwen (60%). Ouders ook significant minder dan kinderloze ex-inburgeraars, hoewel dit verschil vooral bij vrouwen speelt. De midden- en langgeschoolde ex-inburgeraars zijn het meest beroepsactief. Bij de mannen zijn de kortgeschoolden significant minder aan het werk dan de midden- en lang-geschoolden. We zien ook een verschil per agentschap I&I: de ex-inburgeraars van het AgII zijn het meeste beroepsactief, die van Bon het minste, met 15 procentpunten verschil.

Van de beroepsactieve ex-inburgeraars, werkt 70% voltijds en 18% deeltijds. 5% werkt op interimbasis en 3% werkt via Artikel 60. Bij de niet-beroepsactieven zijn kortgeschoolden het meeste vertegenwoordigd. Kortgeschoolde mannen werken ook het minste voltijds en het meeste deeltijds, bij vrouwen is dit omgekeerd. Van de niet-beroepsactieven, doet 4% vrijwilligerswerk of stage.

Ondanks dat 69% van de respondenten werkzaam is (mannen significant meer dan vrouwen), stelt 52% werk (overkoepelend) als doel (vrouwen significant meer dan mannen). Van wie beroepsactief is, stelt 60% dat ze **ander werk** willen of dat daar redenen voor zijn (vrouwen significant meer dan mannen). Van wie stelt dat ze ander werk willen, is de voornaamste reden dat men hun droomjob wil (39%), vooral bij midden- en langgeschoolde vrouwen. Ook willen ze werken op het diplomaniveau[14] (30%), wat vooral bij langgeschoolden leeft. De fysieke zwaarte van het werk (28%) speelt ook een grote rol, vooral bij langgeschoolde mannen en kort- en middengeschoolde vrouwen. Onvoldoende loon (28%) speelt het meeste bij middengeschoolden. Verder willen deze ex-inburgeraars, vooral langgeschoolden, graag werken naar hun ervaring (23%). Ze willen het werk beter combineren met het gezin (19%) – vooral de midden- en langgeschoolde vrouwen. En/of ze missen een vast contract (17%). Een deel stelt slechte uren te hebben (13%) en/of mist de mogelijkheid om Nederlands te oefenen op het werk

[13] Het gaat om betaald werk, exclusief stage en vrijwilligerswerk.
[14] Diploma veelal behaald buiten België en hier al dan niet erkend.

(12%), waarbij bij de mannen de langgeschoolden er bovenuit steken. Opvallend is, bij zowel mannen als vrouwen, dat het hebben van kinderen maar in beperkte mate speelt in het wensen van ander werk. Dit terwijl mannen met een zwangere vrouw significant minder vaak ander werk willen en zwangere vrouwen net significant vaker ander werk wensen. Bij de mannen in verwachting van de gezinsuitbreiding speelt vooral het financiële aspect, terwijl bij de zwangere vrouwen het financiële aspect, alsook de wens van de droomjob en/of werk op het diplomaniveau speelt.

De wens om een eigen zaak te starten, leeft bijna dubbel zo sterk bij mannen als vrouwen, vooral bij de middengeschoolde mannen. De ex-inburgeraars van Bon delen deze wens het minste. De middengeschoolden en de vrouwen die inburgering volgden bij Amal, steken er dan weer bovenuit.

3.1.3 Nationaliteit

In het kwalitatieve onderzoek kwam het aanvragen van de Belgische nationaliteit (evenals de wens van een permanent verblijfsstatuut) voornamelijk aan bod als een administratief doel. Er is niet altijd een expliciete reden waarom men de nationaliteit wil; het lijkt een logische volgende stap voor wie in België leeft. Voor de ex-inburgeraar biedt het een garantie op de veiligheid en stabiliteit die ze hier hopen te vinden. Voor sommigen is het ook nodig om familie en/of vrienden in het buitenland te kunnen bezoeken.

Vier op tien van de respondenten stelt **Belg worden** als doel; zij beschouwen dit als een onderdeel van hun verdere integratie. Kortgeschoolden halen dit significant minder aan dan midden- of langgeschoolden. Ouders ambiëren dit significant minder dan kinderloze ex-inburgeraars.

3.1.4 Gezondheid

30% van de ex-inburgeraars stelt een **goede gezondheid** als doel. 23% wil zich **psychologisch goed voelen**. 16% van de respondenten duidt beide aan.

Vrouwen duiden elk van deze doelen iets vaker aan dan mannen. Beroepsactieve vrouwen duiden beide doelen ook vaker aan dan de niet-beroepsactieve, terwijl we bij de mannen het tegenovergestelde zien. Bij de mannen spelen gezondheidsredenen dan ook vaker als reden om niet te kunnen werken dan bij vrouwen.

Ouders duiden het doel zich psychologisch goed willen voelen significant vaker aan dan kinderloze ex-inburgeraars. Op het vlak van een goede gezondheid zien we enkel significant een verschil als we dit opdelen naar geslacht, waaruit blijkt dat kinderloze vrouwen significant meer een goede gezondheid wensen dan kinderloze mannen. Identiek hetzelfde zien we bij de wens om zich psychologisch goed te voelen. Het zijn ook de langgeschoolden die deze doelen het meeste aanduiden en de kortgeschoolden het minste, met uitzondering van Bon's kortgeschoolde ex-inburgeraars, die een goede gezondheid het vaakste aanduiden. We zien echter dat de ex-inburgeraars van Bon beide doelen minder aanduiden dan die van de andere agentschappen.

3.1.5 Opleiding

29% van de ex-inburgeraars stelt het **volgen van een opleiding**[15] als doel, vrouwen significant meer dan mannen. 21% van wie dit doel heeft, volgde op het moment van de bevraging een opleiding. Een kwart van wie een opleiding als doel aanduidt, heeft ook hogere studies als doel.

In totaal volgt 21% van de respondenten een opleiding op het moment van de bevraging. Vrouwen doen dit meer dan mannen, wat gelinkt is met de hogere werkzaamheidsgraad van de mannen. Ex-inburgeraars zonder kinderen volgen ook significant meer een opleiding dan ouders. De respondenten van Bon, vooral de kortgeschoolde, volgen het vaakst een opleiding. Dit kan gelinkt worden aan het significante verband tussen het volgen van een opleiding en het hebben van een begeleider bij Actiris, terwijl er met een begeleider van VDAB of OCMW/SD geen significant verband is (zie 3.3). In tegenstelling tot de ex-inburgeraars van Bon, zijn het bij atlas en Amal net de langgeschoolden die vaker een opleiding volgen.

Van wie nog een cursus Nederlands volgde na inburgering, stelde 44% dat dit in functie van een opleiding was. Dit wordt bevestigd wanneer we zien dat 86% van de ex-inburgeraars die een opleiding volgen, ook een extra cursus Nederlands volgde. Van wie een opleiding volgt, stelt 60% dat ze hier hun Nederlands oefenen.

De voornaamste redenen om een opleiding te volgen zijn om (beter) werk te vinden (65%) en om het Nederlands te verbeteren (62%). Verder speelt het sociale contact een grote rol (34%), gevolgd door de wens om een diploma hoger onderwijs (21%) of een rijbewijs (13%) te behalen. Andere redenen zijn dat hun diploma niet erkend werd (9%) of in functie van het behalen van een diploma secundair onderwijs (8%). Gekeken naar de scholingsgraad van de respondenten, schieten de middengeschoolden erbovenuit in de ambitie voor een diploma hoger onderwijs en de kortgeschoolden voor het rijbewijs. De ex-inburgeraars van Amal scoren significant hoger dan gemiddeld op alle redenen behalve de wens voor een diploma secundair onderwijs. De ex-inburgeraars van Bon halen ook opvallend vaker de reden voor (beter) werk aan, maar de reden om het Nederlands te versterken opvallend minder. Ook de motivatie voor een rijbewijs is opvallend klein bij de ex-inburgeraars van Bon.

3.1.6 Financiële doelen

25% van de ex-inburgeraars stelt dat ze **genoeg geld** willen **verdienen**. Dit speelt significant meer bij lang- en middengeschoolden ten opzichte van de kortgeschoolden. Ook ouders duiden dit doel vaker aan dan kinderloze ex-inburgeraars.

3.1.7 Gezinsgerelateerde doelen

Doelen omtrent het gezin hadden vaak betrekking op **kinderen**: de wens van een gezin, dat het gezin gezond en gelukkig is, een goed leven voor de kinderen, een goede scholing voor de kinderen et cetera.

In de enquête werden twee gezinsgerelateerde doelen opgenomen: een gezin willen starten en gezinshereniging. Van wie nog geen kinderen heeft en/of in verwachting is, wil 22% een gezin te starten. 4% wenst het gezin te herenigen.

[15] Dit doel werd apart van hogere studies en het versterken van Nederlands bevraagd.

3.1.8 Netwerk

23% van de ex-inburgeraars stelt **mensen leren kennen** als doel. Voor de kortgeschoolden blijkt dit significant minder belangrijk dan voor de midden- en langgeschoolden. Kinderloze ex-inburgeraars stellen dit significant vaker als doel dan ouders.

Het belang van sociaal contact blijkt ook bij de andere thema's, bijvoorbeeld als (bijkomende) motivatie om meer Nederlands te leren of een opleiding te volgen. Het speelt ook een rol voor het oefenen van het Nederlands (zie 3.2.1.).

3.1.9 Huisvesting

22% van de ex-inburgeraars stelt een **goede of betere woning vinden** als doel, wat wordt bevestigd door de eerstelijnsmedewerkers. We zien hierbij een verband met de scholingsgraad: middengeschoolde ex-inburgeraars wensen dit significant vaker dan kortgeschoolden, met de langgeschoolden daartussen.

3.1.10 Diploma-erkenning

12% van de ex-inburgeraars (langgeschoolden bijna dubbel zo vaak als middengeschoolden) stelden **diploma-erkenning** als doel. Men wenst dit veelal in functie van een bepaald jobdoelwit.

3.1.11 Integratie en participatie

Wegens interpretatieve inhoudelijke overlap met de andere doelen en de uitdaging om dit in klare taal te vatten, werd 'integratie en participatie' niet als optioneel doel in de enquête opgenomen. Het komt echter wel prominent naar voren in de andere onderzoeksstappen. De eerstelijns-medewerkers stellen dit voorop als tweede voornaamste doel van ex-inburgeraars: na werk, maar nog voor Nederlands leren. Zij zien dat ex-inburgeraars zich **thuis** en veilig willen voelen, een **toekomst** willen opbouwen, een (volwaardig) onderdeel van de **samenleving** willen zijn, eraan willen deelnemen en bijdragen, erbinnen aanvaard en gewaardeerd worden.

Ook de ex-inburgeraars zelf stellen dit als doel: ze willen hier een gelukkig en stabiel leven opbouwen, participeren binnen de Belgische samenleving en mensen helpen, teruggeven aan de samenleving. In functie hiervan wensen zij dan ook het land, de regels en de sociale kaart beter te leren kennen.

3.1.12 Waar zoeken ex-inburgeraars informatie in functie van hun doelen?

Uit elke onderzoeksstap blijkt echter dat er een gebrek aan toegankelijke, volledige en duidelijke informatie is (zie 3.2.11). Daarom werden de ex-inburgeraars gevraagd waar ze informatie zoeken over hun doelen. Met stip op één staat het internet (86%), ook bij kortgeschoolden, weliswaar in mindere mate (66%) dan bij midden- en langgeschoolden. Van wie aangeeft een begeleider bij VDAB of OCMW te hebben (gehad), zoekt 40% informatie bij hun begeleider. 34% zoekt informatie bij vrienden, 18% bij familie. 7% neemt nog contact op met de vroegere begeleider bij het

inburgeringstraject. 6% informeert bij de kinderen, met een opvallende uitschieter bij kortgeschoolde vrouwen (15%). 4% contacteert de vroegere lesgever Maatschappelijke Oriëntatie.[16]

3.2 Drempels

3.2.1 Taal

Taal vormt volgens zowel ex-inburgeraars als eerstelijnsmedewerkers de voornaamste drempel die ex-inburgeraars verhindert om hun doelen te bereiken. Bijna driekwart van de eerstelijnsmedewerkers ziet taal als de grootste drempel; ze noemen de taaldrempel maar liefst driemaal zo vaak als de tweede voornaamste drempel (zie 3.2.5: gebrek aan netwerk). Ze noemen een variëteit aan oorzaken en gevolgen van de taaldrempel, wat aansluit bij de ervaring van ex-inburgeraars: taal vormt op verschillende manieren en in diverse contexten een drempel voor het bereiken van hun doelen. Enerzijds vormt taal vooral een drempel voor het vinden van werk en om te communiceren met anderen. Anderzijds ervaren ex-inburgeraars ook drempels voor het leren van Nederlands, onder meer door een gebrek aan oefenkansen.

De taalgerelateerde drempels die ex-inburgeraars verhinderen om hun doelen te bereiken, zijn onderverdeeld in:

- drempels om het Nederlands te onderhouden of versterken
- taalvoorwaarden voor aanbod dat iemands verdere (beroeps)mogelijkheden bepaalt
- de perceptie van een ontoereikend niveau Nederlands

Alle vormen van taaldrempels worden zowel door de ex-inburgeraars als de eerstelijnsmedewerkers aangekaart. De eerstelijnsmedewerkers stellen vast dat de vele taalgerelateerde drempels samen ex-inburgeraars kunnen demotiveren om een volgende cursus te volgen.

a) Drempels voor het leren van Nederlands

Moeilijke taal en verschil theorie tegenover praktijk

Voor heel wat anderstaligen is het Nederlands een moeilijke taal. Eerstelijnsmedewerkers geven aan dat vooral de schriftelijke vaardigheden moeilijk te versterken zijn, maar ex-inburgeraars zelf geven ook aan dat de uitspraak hen verhindert om een gesprek te voeren. Ook voor wie al een hoog niveau Nederlands heeft, lukt vlot praten soms nog niet omwille van de uitspraak. Uit de interviews met ex-inburgeraars blijkt dat verlegenheid, onzekerheid en stress dit versterken.

Bovendien is er een verschil tussen het Nederlands dat anderstaligen leren in de les en wat er in de praktijk gesproken wordt. Buiten de klas spreekt men sneller en in dialecten, wat het bemoeilijkt om goed Nederlands te kunnen spreken en oefenen. De dialecten vormen een communicatiebarrière in het leven van ex-inburgeraars. Vooral in West-Vlaanderen leeft dit.

[16] Een cursus die onderdeel uitmaakt van het inburgeringstraject.

Drempels om Nederlands te oefenen

Ex-inburgeraars hebben niet altijd de kans om hun Nederlands te oefenen. Eerstelijns-medewerkers merken op dat het taalniveau hierdoor soms te beperkt blijft om aan de taalvoorwaarden van opleidingen te voldoen, om (duurzaam) werk te vinden of om een gesprek te kunnen voeren en begrijpen. Ze kaarten aan dat ex-inburgeraars een stimulerende (werk)omgeving missen om Nederlands te leren, alsook dat ze thuis soms weinig tot geen Nederlands spreken. Ook het gebrek aan een Nederlandstalig netwerk speelt mee. In Brussel wordt dit breed aangekaart, omdat hier het Frans veelal overheerst.

Ex-inburgeraars verwachten Nederlands te oefenen op het werk, maar dat is niet gegarandeerd. 28% van de beroepsactieve ex-inburgeraars spreekt geen Nederlands op het werk, terwijl beperkt contact met moedertaalsprekers ervoor zorgt dat ze de taal niet verder of incorrect aanleren. Een ex-inburgeraar die werkt als poetsvrouw duidde verder dat haar jonge klanten geen tijd hebben om te praten en dat ze de ouderen niet verstaat door dialect.

Bovendien schakelen Nederlandstalige Vlamingen gemakkelijk over naar een andere contacttaal, zoals Engels of Frans. Ook ex-inburgeraars die Engels spreken, doen dit soms, en des te meer als ze ervan overtuigd zijn dat hun Nederlands onvoldoende goed is. In het algemeen missen ex-inburgeraars oefenkansen, terwijl onvoldoende kennis van het Nederlands tegelijkertijd een drempel vormt om met mensen te praten.

Drempels om een cursus Nederlands (NT2[17]) te volgen

76% van de ex-inburgeraars volgde nog een cursus Nederlands na het inburgeringstraject (hoger dan niveau 1.2/A2). De voornaamste reden om geen extra cursus te volgen, is geen tijd door werk (59% in totaal en 71% van wie beroepsactief is op het moment van de bevraging). Mannen noemen dit significant vaker dan vrouwen (31 procentpunten verschil) en dat ligt niet enkel aan het verschil in werkzaamheid tussen mannen en vrouwen, aangezien er hiervoor ook bij de niet-beroepsactieve respondenten een significant verschil tussen mannen en vrouwen is (14 procentpunten verschil).

De tweede voornaamste reden is de perceptie dat het niet nodig was (28%). Hierbij is er quasi geen onderscheid tussen beroepsactieven tegenover niet-beroepsactieven, maar wel een uitgesproken verband met het moederschap: vrouwen zonder kinderen noemen deze reden significant meer dan vrouwen met kinderen. Qua scholingsgraad leveren zowel de kort- als langgeschoolde mannen en vrouwen gelijke cijfers op (respectievelijk 20% en 28%). Bij de middengeschoolden is er een opvallend verschil: 25% van de middengeschoolde mannen tegenover 44% van de middengeschoolde vrouwen duidt aan dat het niet nodig was. Geen tijd door het gezin is de derde meest voorkomende reden (20%), met een significant onderscheid tussen mannen (14%) en vrouwen (26%). Het speelt significant meer bij kort- en langgeschoolde vrouwen ten opzichte van middengeschoolde.

Verdere redenen waren dat er geen cursus in het weekend was (6%), geen juiste cursus voor hen (5%), geen digitale cursus (4%), dat er geen zin meer in was (4%), dat de school te ver van huis is (4%), dat er ’s avonds geen cursus was (3%), gezondheidsredenen (2%), psychologische problemen (2%), en/of dat er enkel een digitale cursus was (1%). De overgrote meerderheid van wie geen cursus in het weekend als reden aanhaalde, is tewerkgesteld en heeft kinderen. De

[17] NT2 staat voor ‘Nederlands als tweede taal’.

langgeschoolden haalden vaker dan de andere respondenten als reden aan dat er geen cursus in het weekend was, dat er geen geschikte cursus was en/of dat er geen digitale cursus was.

Verder stellen de eerstelijnsmedewerkers de duur van NT2-trajecten aan de kaak. Ze kaarten aan dat, als ex-inburgeraars het niveau vereist voor hun doelen willen behalen, ze een lang taaltraject moeten volgen, wat demotiverend werkt. Zowel de langgeschoolde ex-inburgeraars als de eerstelijnsmedewerkers stellen dat 'trage' lessen averechts werken (voor langgeschoolden) om een hoger niveau te bereiken of hiervoor gemotiveerd te blijven. De eerstelijnsmedewerkers benadrukken het belang van zoveel mogelijk Nederlands te leren en oefenen (zie 3.4.2).

b) Taal als drempel voor werk en opleiding / studie

Volgens de eerstelijnsmedewerkers is het niveau Nederlands na inburgering vaak onvoldoende om zelfstandig verder te kunnen. Vooral op de **arbeidsmarkt** kan men onvoldoende terecht: het is erg moeilijk om werk te vinden met een beperkt niveau Nederlands. Nochtans is niet bij elke job spreekvaardigheid nodig. Eerstelijnsmedewerkers stellen dat sommige werkgevers een te hoog niveau Nederlands verwachten. Anderzijds kan ook het Nederlands gebruikt tijdens de sollicitatieprocedure een drempel vormen.

Ex-inburgeraars beseffen dat om werk te vinden, zeker duurzaam werk, 'goed' Nederlands nodig is. Langgeschoolden botsen op nog hogere taalvereisten voor werk op het niveau van hun diploma. Onvoldoende Nederlands kunnen, is dan ook de meest prominente reden (29%) waarom ze niet beroepsactief zijn. Dit speelt het sterkste bij kort- en langgeschoolde vrouwen.

Hogere studies en volwassenenopleidingen stellen veelal een (relatief) hoog niveau Nederlands als voorwaarde, wat een drempel kan vormen om bij of om te scholen. Wederom: ex-inburgeraars beseffen dat, om 'goed' werk te vinden, een opleiding nodig is, waarvoor ook 'goed' Nederlands nodig is. De verbetering van het Nederlands blijkt echter net de tweede belangrijkste reden om een opleiding te volgen (62,1% - voorafgegaan door de reden voor (beter) werk (64,8%)).

c) Onvoldoende Nederlands: interne en maatschappelijke drempels

De eerstelijnsmedewerkers kaarten aan dat vanuit de **maatschappij** een relatief hoog niveau Nederlands verwacht wordt vooraleer iemand als 'waardevol' wordt aanzien. Mensen met een beperkter leervermogen, bijvoorbeeld kortgeschoolden of analfabeten, geraken niet altijd tot dit verwachte niveau.

Bij communicatie vanuit de overheid, officiële brieven en bij digitale dienstverlening wordt vaak (te) complex Nederlands gebruikt. Terwijl in belangrijke situaties met mondelinge communicatie er niet altijd een contacttaal is om naar over te schakelen. Ook zulke drempels kunnen ex-inburgeraars verhinderen om hun doelen te bereiken.

Naast tal van externe drempels, spelen er mogelijk ook **interne drempels**. Zo kan onzekerheid of angst het oefenen van het Nederlands verder bemoeilijken. De negatieve perceptie van het eigen Nederlands, een gebrek aan zelfvertrouwen en een vorm van perfectionisme kunnen in zekere mate motiveren om verder Nederlands te leren, maar vormen ook een drempel. Heel wat ex-inburgeraars vinden hun Nederlands niet goed (genoeg), ongeacht het behaalde niveau.

3.2.2 Moeilijke combinatie werk, school en/of gezin

Deze drempel is moeilijk op zichzelf te vatten, daar deze verschillende zaken combineert die ook op zich een drempel kunnen vormen. Het gegeven dat verschillende van deze zaken tegelijkertijd kunnen spelen en zo harder doorwegen als combinatiedrempel, kwam sterk naar boven bij de ex-inburgeraars, vooral in verband met (ander) werk als doel. De ex-inburgeraars zelf stellen dat werk en/of kinderen, zeker in combinatie met een gebrek aan (toegankelijk) fysiek aanbod om hun Nederlands te versterken (ook voor hogere niveaus), maakt dat ze niet starten met een nieuwe cursus of hun cursus moesten stoppen. De combinatie van werk met een cursus Nederlands of een opleiding blijkt het meest problematisch, wat wordt bevestigd in de enquête:

- 23% van de niet-beroepsactieven geeft aan dat ze niet werken omdat ze eerst nog een opleiding volgen. 11% volgt eerst hogere studies.
- Van wie geen extra cursus Nederlands volgde na inburgering, is geen tijd door werk de voornaamste reden met 59%, tegenover 20% die stelt geen tijd te hebben door het gezin. 11% duidde beide redenen aan.

Echter, 71% van wie nog een extra cursus Nederlands volgde, deed dit net in functie van werk, 44% voor een opleiding en 19% voor hogere studies. Ook de voornaamste redenen om een opleiding te volgen is net om (beter) werk te vinden (65%) en om het Nederlands te verbeteren (62%). Van wie ander werk wil, geeft een vijfde aan dat ze hun werk beter willen combineren met het gezin.

Ook de eerstelijnsmedewerkers benadrukken de moeilijke combinatie van werk en een NT2-cursus. Het wordt nog uitdagender in combinatie met bepaalde werkomstandigheden (ploegensysteem, lange werkdagen)[18] en in combinatie met een gezin. In deze context halen de eerstelijnsmedewerkers vooreerst de problematiek van de vicieuze cirkel (zie 3.2.3 c) aan.

3.2.3 Werkgerelateerde drempels

Werkgerelateerde drempels omvatten drempels voor het vinden van (duurzaam) werk, drempels opgeworpen door werk en drempels op het werk.

a) Drempels bij het vinden van (duurzaam) werk

Eerstelijnsmedewerkers kaarten aan dat sommige ex-inburgeraars hun weg naar werk niet vinden. Ze spreken ook over een **afstand tot de arbeidsmarkt**: een gebrek aan beroepservaring die relevant is voor werk in België. Ze ervaren dat sommige ex-inburgeraars een fout beeld hebben van de arbeidsmarkt, waardoor ze, met hun scholingsgraad en/of niveau Nederlands, verkeerde en soms onrealistische verwachtingen hebben qua arbeidsomstandigheden, werkuren, loon, et cetera.

Ex-inburgeraars ervaren dat vooral werk vinden naar het diploma en/of de ervaring moeilijk is. Hierbij ervaren langgeschoolden de **taaldrempel** het sterkste, aangezien gespecialiseerd werk

[18] Mensen van buitenlandse herkomst bevinden zich vaker in zulke werkomstandigheden, cfr. SID-survey 2022 https://samenleven-in-diversiteit.vlaanderen.be/over-de-survey en Vandenberghe, C., & Vansteenkiste, S. (2021). *Trendrapport 2021: Kwetsbare groepen op de Vlaamse arbeidsmarkt*. https://www.steunpuntwerk.be/publicaties/trendrapport-2021-kwetsbare-groepen-op-de-vlaamse-arbeidsmarkt

vaak hoge taalvereisten stelt. Eerstelijnsmedewerkers vinden dat langgeschoolden meer ruimte moeten krijgen om hun Nederlands te versterken, alvorens te werken, om hun beroepsmatig potentieel optimaal kunnen vervullen.

Eerstelijnsmedewerkers kaarten ook aan dat **vacatures en sollicitatieprocedures** te ingewikkeld zijn. Volgens hen staan niet alle werkgevers "'open' voor anderstaligen op te nemen in hun personeelsbestand".

b) Snelle, niet-duurzame tewerkstelling

De eerstelijnsmedewerkers kaarten de druk aan die nieuwkomers ondervinden om snel te gaan werken in plaats van het Nederlands te versterken. (Ex-)inburgeraars voelen druk, zowel vanuit henzelf als vanuit organisaties en/of hun omgeving of de ruimere maatschappij. Zij willen financieel onafhankelijk zijn, ze willen iets terugdoen in de maatschappij en/of ze willen werken uit een gevoel van trots en de wens van algemene onafhankelijkheid. Ook de wens van gezinshereniging vormt een bijkomende druk. Nieuwkomers voelen een interne maar even goed een externe **tijdsdruk, financiële druk en/of sociale druk om snel te beginnen met werken**.

Het soort 'snel' werk waarin anderstaligen belanden, wordt veelal bepaald door de taalvoorwaarden, beperkte vereisten qua (erkend) diploma of (erkende) ervaring en algemene toegankelijkheid / laagdrempeligheid van jobs. (Ex-)inburgeraars die snel beginnen werken, belanden veelal in jobs met **ongunstige arbeidsvoorwaarden of -omstandigheden**, ongeacht de sector. Ze krijgen bijvoorbeeld geen vast contract of een contract met slechte voorwaarden voor hen. Of men krijgt wel een degelijk contract, maar de voorwaarden blijken anders in de praktijk.

Heel wat ex-inburgeraars werken bijvoorbeeld in de schoonmaak, ongeacht hun diploma's of werkervaring. Het werk is erg laagdrempelig omdat de vereisten rond taal en competenties beperkt zijn. Ex-inburgeraars kunnen hierin snel aan de slag en het werk heeft flexibele uren waardoor het goed te combineren is met het gezin, wat de grootste troef is. Echter, heel wat ex-inburgeraars (moeten) na verloop van tijd stoppen wegens **medische problemen**.

Werk kan fysiek zwaar zijn en medische problemen veroorzaken of verergeren (zie ook 3.2.6). In het slechtste geval valt de werknemer op termijn uit en worden verdere (duurzamere) tewerkstellingsmogelijkheden gelimiteerd door de eerdere, snelle tewerkstelling. Vrouwen die werken als poetsvrouw kaarten dit opvallend vaak aan; zij stellen dat dit "een moeilijke en dure job" is voor het lichaam.

Contracten in de schoonmaaksector blijken ook niet altijd ideaal. Iemand getuigt dat ze wel een vast contract heeft, maar daarna te weinig uren kreeg om comfortabel te leven, waardoor ze vast zat. Ook jobs in de horeca worden in deze context aangekaart, alsook omwille van slechte verloning. Ook tewerkstelling onder Artikel 60 blijkt niet altijd voldoende op te brengen om het gezin te ondersteunen.

De eerstelijnsmedewerkers kaarten aan dat veel ex-inburgeraars niet 'duurzaam' of 'stabiel' werken. Ex-inburgeraars zelf spreken soms van 'slecht werk', terwijl velen wel een droomjob in gedachten hebben (zie 3.2.1), of minstens een idee van welk werk ze graag zouden doen en goed bij hen zou passen. Hun professionele streefdoel wordt mogelijk verhinderd doordat ze relatief snel in werk beland(d)en dat hiermee niet overeenkomt. Zodra de (ex-)inburgeraar aan de slag gaat met een beperkt niveau Nederlands, verliest die namelijk de noodzakelijke ruimte voor

competentieversterking, zoals het verder versterken van het Nederlands en/of het volgen of vervolledigen van een opleiding of hogere studies, zonder perse leermogelijkheden te winnen. Zo hopen ex-inburgeraars met het (snelle) werk hun Nederlands te verbeteren, maar dit blijkt niet gegarandeerd. Zoals hierboven aangehaald, praat 28% van de beroepsactieve ex-inburgeraars – langgeschoolden significant meer dan midden- en kortgeschoolden – geen Nederlands op het werk. Bij 6% van de beroepsactieve ex-inburgeraars is dit een reden om van werk te willen veranderen.

Dit terwijl duurzamer werk hogere taalvoorwaarden stelt en eventueel een bepaald (erkend) diploma vereist. De werknemer kan diens competenties echter niet versterken omdat het **formele**[19] **aanbod voor anderstaligen** veelal samenvalt met de werkuren. Het aanbod aan cursussen Nederlands voor niveaus na 1.2/A2 is beperkter, mede omdat de vraag niet langer volledig gecapteerd wordt. Alternatief, bijvoorbeeld online of niet-formeel, aanbod, is beperkt, minder bekend en leidt niet altijd tot het nodige erkende diploma of attest. Stoppen met werken of minder werken om het bestaande aanbod te kunnen volgen, is onwenselijk en vaak financieel onhaalbaar voor de ex-inburgeraar.

Als de beroepsactieve anderstalige niet vooraf of gelijktijdig kan werken aan diens kennis en vaardigheden, geraakt die vaak niet aan duurzamer werk. Zo worden het potentieel, de ambities, diploma's en werkervaring niet optimaal ingezet. Ook langgeschoolden wiens diploma niet (volledig) erkend werd, missen zo de kans om via een opleiding alsnog in hun vakgebied te werken.

Vooral wie **werk combineert met het gezin**, heeft weinig tijd en/of energie over voor de beperkte mogelijkheden voor beroepsactieven. Echter, geen tijd door werk (59%) blijkt de meest prominente reden waarom men na inburgering geen cursus Nederlands meer volgt, wat driemaal sterker doorweegt dan geen tijd door het gezin (20%). Ex-inburgeraars geven ook aan dat ze door tewerkstelling zijn gestopt met een cursus of opleiding, wat maakt dat ze geen attest of diploma krijgen. Anderzijds geven beroepsactieve ex-inburgeraars aan dat ze beter meer Nederlands hadden gestudeerd om een betere job te kunnen vinden.

c) Vicieuze cirkel van niet-duurzaam werk

Zoals eerder gesteld, beschouwen ex-inburgeraars duurzaam werk als werk waarvoor ze hun diploma of ervaring kunnen gebruiken, stabiel werk, werk zonder medische gevolgen dat ze lang volhouden. De snelle, vaak niet-duurzame tewerkstelling van ex-inburgeraars met een beperkt taalniveau verhindert echter dat ze hun competenties optimaal inzetten. Bovendien is het voor hen niet mogelijk om de nodige competenties voor duurzamer werk te versterken, omdat het aanbod voor beroepsactieve anderstaligen veelal ontoegankelijk is. Hetzelfde geldt voor de versterking van het Nederlands: het aanbod voor werkenden is beperkt en niet iedereen heeft oefenkansen op de werkvloer.

Beperkte tot geen oefenkansen op het werk om het Nederlands te onderhouden of versterken blijken nefast. Hierdoor stagneert de kennis van het Nederlands of gaat die zelfs achteruit, terwijl de onzekerheid hierover groeit. Zonder verbetering van de taal is de kans op – een opleiding of

[19] Het formele aanbod omvat het cursusaanbod NT2. Georganiseerde taaloefenkansen – al dan niet buiten de lescontext – zijn informeel aanbod. Niet-formeel aanbod omvat alle niet-georganiseerde oefenkansen buiten de lescontext.

studie in functie van – duurzaam werk erg beperkt. Zo bestendigt de snelle tewerkstelling de niet-duurzame werkpositie van ex-inburgeraars, waarvan men veelal financieel afhankelijk is.

Zo lopen (ex-)inburgeraars, ongeacht hun scholing of ervaring, van bij de start van hun tewerkstelling het risico om vast te geraken in een vicieuze cirkel van niet-duurzaam werk. De eerstelijnsmedewerkers ervaren dat de ex-inburgeraars "kwetsbaar blijven op de arbeidsmarkt en hierdoor ook een hypotheek leggen op hun verder toekomst". In deze context noemen de eerstelijnsmedewerkers ook specifiek interimcontracten.

Niet iedere ex-inburgeraar belandt in deze vicieuze cirkel. Het risico vergroot naarmate er meer factoren spelen, bijvoorbeeld een onstabiele woonsituatie of zorg moeten dragen voor een gezinslid. Andere factoren spelen dan weer in het voordeel, bijvoorbeeld een partner die dankzij diens beroepsactiviteit financieel ruimte voorziet, stabiele kinderopvang, of een begeleider die ruimte verleent om in te zetten op het Nederlands en/of (andere) competentieversterking in plaats van meteen te werken (zie ook 3.3), als dat het alternatief zou verhinderen.

3.2.3.1 Waarom is de niet-beroepsactieve ex-inburgeraar niet beroepsactief?

De voornaamste redenen waarom ex-inburgeraars nog niet of niet meer beroepsactief zijn, verschillen sterk naar geslacht. Overkoepelend is onvoldoende kennis van het Nederlands de voornaamste reden (29%), gevolgd door zorg voor de kinderen en het eerst nog volgen van een opleiding (beide 23%). Voor vrouwen staat zorg voor de kinderen (37%) met stip op één, terwijl dit bij mannen amper speelt. Bij mannen overheerst geen werk krijgen ondanks veel solliciteren (31%), wat dan weer significant minder speelt bij vrouwen.

Na deze vier redenen, die allen spelen bij ruim een vijfde tot bijna een vierde van de ex-inburgeraars, volgt het niet vinden van passende vacatures (17%), zorg voor de familie (15%) (vrouwen driemaal zoveel als mannen), geen werk vinden dat past bij de ervaring (13%), niet kunnen werken omwille van gezondheidsredenen (12%), eerst nog hogere studies volgen (11%), en geen werk vinden op het diplomaniveau (11%). Het rijtje wordt aangevuld met 8% die niet weet hoe werk te zoeken, 3% die niet kan werken door psychologische problemen en 3% die niet wil werken.

Bij heel wat redenen zien we significante verbanden met de scholingsgraad, waarbij lang-geschoolden het hoogste scoren op het overgrote deel. Tegenover kort- en middengeschoolden, kaarten zij significant vaker aan dat ze veel solliciteren maar geen werk krijgen, geen passende vacatures vinden, geen werk vinden dat past bij hun ervaring, en geen werk vinden op het niveau van hun diploma. Kort- en middengeschoolden kunnen dan weer opvallend vaker niet werken omwille van gezondheidsredenen. Ook kaarten kortgeschoolden significant minder vaak zorg voor de familie aan als reden. Ex-inburgeraars zonder kinderen zetten significant meer in op een opleiding of hogere studies alvorens te werken dan ouders. Ook halen ze significant vaker aan dat ze veel solliciteren maar geen werk krijgen.

3.2.4 Gezinsgerelateerde drempels

Gezinsgerelateerde drempels omvatten problemen rond kinderopvang, problemen binnen het gezin of de familie, (de zware procedure van) gezinshereniging, acties verhinderd door de zorg voor kleine kinderen, zwangerschap, of ziekte binnen het gezin. Vrouwen haalden deze drempels opvallend vaker aan dan mannen. Zowel de eerstelijnsmedewerkers als de ex-inburgeraars

missen ondersteuning rond het gezin en de kinderen (inclusief kinderopvang). Deze gezinsgerelateerde drempels verhinderen ex-inburgeraars van werk, opleiding of het verder volgen van een cursus Nederlands. Vrouwen ervaren de gezinsgerelateerde drempels het meeste, vooral op vlak van zorg voor de kinderen en/of een gebrek aan kinderopvang.

a) Drempels rond kinderopvang

Ex-inburgeraars evalueren kinderopvang in het algemeen positief, omdat er door het overnemen van de zorg voor de kinderen tijd vrijkomt voor andere doelen. Zowel ex-inburgeraars als eerstelijnsmedewerkers kaarten echter ook verschillende problemen rond kinderopvang aan. Zo is kinderopvang **duur**, zeker bij meerdere kinderen. Sommigen kunnen het zich financieel simpelweg niet veroorloven. Ouders zijn dan ook bewust bezig met de kosten en baten om te kiezen tussen kinderopvang of thuisblijven, waarbij thuisblijven soms meer loont dan werken in combinatie met kinderopvang.

De eerstelijnsmedewerkers focussen op twee zaken. Enerzijds vindt men geen beschikbare (en betaalbare) formele opvangplaatsen omwille van **plaatsgebrek**, met lange wachtlijsten als gevolg. Anderzijds zijn niet alle ex-inburgeraar voldoende vertrouwd met het **concept** van formele kinderopvang: niet iedereen weet dat, wanneer, en hoe ze zich op een wachtlijst moeten zetten. Verder kaarten ze ook de **openingsuren** van de kinderopvang aan, welke vaak beperkt zijn tot standaard kantooruren. Voor sommigen is kinderopvang niet haalbaar omwille van de afstand tussen de school van het ene kind en de kinderopvang voor een ander.

Deze veelal maatschappijbrede problemen hebben vaak tot gevolg dat één ouder thuis moet blijven om voor de kinderen te zorgen. Het is **vooral de vrouw die hiervoor thuis blijft**, wat hun andere doelen tijdelijk *on hold* zet. Bovendien missen heel wat ex-inburgeraars een netwerk (van familie), waardoor zij ook minder mogelijkheden hebben voor informele opvang (zie 3.2.5). Sommige vrouwen kaarten ook een gebrek aan zorg voor de kinderen door hun partner aan.

In de enquête werden de respondenten over hun ervaring met kinderopvang bevraagd. Enkel de ouders met kinderen die niet te oud waren voor kinderopvang en ouders in verwachting van een kindje werden opgenomen in de cijfers. Zo gaf bijna de helft van de respondenten input op deze vraag met maar één antwoordmogelijkheid. 43% van hen vond gemakkelijk kinderopvang. 21% vond moeilijk kinderopvang – significant meer van de langgeschoolden, terwijl zij het meeste open staan voor kinderopvang. 18% wou geen kinderopvang en 10% vond geen kinderopvang. Voor 7% was kinderopvang te duur.

b) Moeilijke combinatie gezinszorg en andere (acties in functie van) doelen

Het is niet vanzelfsprekend om het gezinsleven – met name de zorg voor (jonge) kinderen – te combineren met andere doelen of stappen daarnaartoe, omwille van onvoldoende tijd en energie. Zaken zoals medische problemen bij de kinderen, er alleen voor staan als ouder en een gebrek aan kinderopvang maken dit des te moeilijk. **Vooral vrouwen en hun verdere doelen** worden hierdoor beïnvloed. Dit zien we terug in de redenen waarom de niet-beroepsactieve respondenten niet-beroepsactief zijn: 28% wegens zorg voor de kinderen – weliswaar amper 4% van de mannen en 37% van de vrouwen. Ook 15% wegens zorg voor de familie, waarvan 6% van de mannen en 18% van de vrouwen. Verder stelt 19% van wie expliciet ander werk wil, dat ze hun werk beter willen combineren met het gezin: dit is 7% van de beroepsactieve mannen en 12% van de beroepsactieve vrouwen die expliciet ander werk wil. Ook opleidingen en een cursus Nederlands

kunnen hierdoor verhinderd worden. Zo stelt 20% van de ex-inburgeraars – 14% van de mannen en 26% van de vrouwen – dat ze geen cursus Nederlands meer volgde na het inburgeringstraject wegens geen tijd door het gezin.

3.2.5 Gebrek aan netwerk

Uit de eerstelijnsmedewerkersbevraging bleek een gebrek aan netwerk de tweede grootste drempel voor ex-inburgeraars om hun doelen te bereiken. Zowel de ex-inburgeraars als de eerstelijnsmedewerkers geven aan dat ondersteuning hieromtrent ontbreekt. Zo heeft 14% van de ex-inburgeraars nog vragen over mensen leren kennen. De eerstelijnsmedewerkers stellen dat de versterking en verbreding van het netwerk ex-inburgeraars zou helpen om hun doelen te bereiken.

De eerstelijnsmedewerkers ervaren echter dat ex-inburgeraars hun netwerk vooral bestaat uit **bindend sociaal kapitaal**:[20] mensen met hetzelfde land van herkomst; waarmee ze geen Nederlands kunnen oefenen of meer inzicht van krijgen in de Belgische cultuur. Anderzijds missen ex-inburgeraars soms ook bindend sociaal kapitaal. De eerstelijnsmedewerkers benoemen 'isolement' wanneer ex-inburgeraars geen "'tochtgenoten' om hier hun weg/doelen te vinden" kennen. Ook zij kunnen ondersteuning bieden en helpen met (gedeelde) vragen of problemen.

Ex-inburgeraars missen ook **overbruggend sociaal kapitaal**:[21] mensen die de samenleving en woonregio goed kennen en informatie en tips kunnen geven. Mede hierdoor ervaren ze een gebrek aan hulp bij vragen of problemen. Ook bij de grootste drempel – de taaldrempel – speelt het (ontbrekende) netwerk mee volgens de eerstelijnsmedewerkers en ex-inburgeraars. Door het gebrek aan Nederlandstalige vrienden missen ex-inburgeraars taaloefenkansen. Het is echter niet gemakkelijk voor ex-inburgeraars om Nederlandstalige vrienden te maken. Ze ervaren Belgen vaak als gesloten; niet iedereen staat open voor (nieuwe) vriendschappen. Bovendien vormt de taal net een drempel om contacten te leggen met moedertaalsprekers, vooral als er dialect wordt gesproken. Daarom is het soms comfortabeler om binnen eenzelfde taalgemeenschap te blijven.

Een gebrek aan (vertrouwd) **vangnet voor de kinderen** (informele kinderopvang) kwam regelmatig aan bod in het kader van onvoldoende netwerk als drempel. Dit kan voor ex-inburgeraars namelijk het verschil maken om bijvoorbeeld een bijkomende cursus Nederlands te volgen. De eerstelijnsmedewerkers benadrukken de noodzaak van het netwerk in deze context omwille van de beperkte openingsuren van formele kinderopvang.

Sommige ex-inburgeraars hebben amper of geen netwerk van vrienden of familie. Dit heeft niet alleen praktische, maar ook emotionele gevolgen, bijvoorbeeld door de ervaring van eenzaamheid. De ex-inburgeraars benoemen ook de **mentale impact** van het gebrek aan en gemis van familie hier. Eventuele familie in het buitenland is niet altijd zomaar te bezoeken en digitaal contact is niet evenwaardig.

Ex-inburgeraars hebben dus nood aan een divers netwerk van zowel overbruggend (Nederlands-moedertaalsprekers, mensen die al lang in België wonen) als bindend (mensen met hetzelfde

[20] Boost, D. en Oosterlynck, S. (2019). *"Soft" Urban Arrival Infrastructures in the Periphery of Metropolitan Areas: The Role of Social Networks for Sub-Saharan Newcomers in Aalst, Belgium*. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-91167-0_7 Op basis van Putnam, Robert D. (2007). *E pluribus unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century.*

[21] Ibid.

referentiekader, bijvoorbeeld van hetzelfde land van herkomst, met dezelfde moedertaal of religie) sociaal kapitaal, en dit zowel om praktische als socio-psychologische redenen.

3.2.6 Gezondheid

Bijna een derde van de ex-inburgeraars stelt een goede gezondheid als doel en bijna een kwart wil zich (ook) psychologisch goed voelen. 16% van de respondenten duidt beide doelen aan. Heel wat van deze ex-inburgeraars met medische en/of psychologische problemen, missen **medische hulp**. Ook de eerstelijnsmedewerkers kaarten het gebrek aan psychologische hulp aan. Zij ervaren dat gezondheidsproblemen ex-inburgeraars verhinderen om hun doelen te bereiken.

a) Medische problemen

Ex-inburgeraars ervaren zoals iedereen soms medische problemen, gaande van tijdelijke ziekte tot invaliditeit. Desalniettemin kunnen ze andere doelen verhinderen. Van de niet-beroepsactieve enquête-respondenten, gaf 12% gezondheidsproblemen als reden dat ze niet werken. Anderzijds kan men ook door het **werk** gezondheidsproblemen ontwikkelen of verergeren, met als mogelijk gevolg dat men het werk niet langer kan uitvoeren. Bij verschillende ex-inburgeraars werden er geen aanpassingen op het werk voorzien in navolging van de medische problemen.

Ook **COVID-19** had een impact. Heel wat ex-inburgeraars stopten met hun cursus Nederlands tijdens pandemie. Ook onrechtstreeks omwille van COVID-19, omdat de lessen online werden in plaats van fysiek.

b) Mentaal welzijn

Stress en zorgen worden vooral in verband met **familie en het gezin** aangehaald, vaak gerelateerd aan ziekte of verwonding van familie of door problemen met de (ex-)partner. Door het gemis van familie en een gebrek aan netwerk omschrijven sommige ex-inburgeraars een gevoel van heimwee.

Ook **werk** komt regelmatig ter sprake in verband met een mentale weerslag; zowel het werkloos zijn en geen werk kunnen bekomen, als ‘slecht’, niet-duurzaam werk.

Enkele ex-inburgeraars benoemen **trauma**. De eerstelijnsmedewerkers noemen dit regelmatiger in functie van gezondheid als drempel, veelal bij mensen “met een vluchtverhaal”. Daarnaast hekelen ze ook de eenzaamheid van ex-inburgeraars en de stress door de vele veranderingen en vele drempels waarop zij botsen.

Sommige ex-inburgeraars hebben zoveel zorgen dat hun hoofd vol zit en ze niet kunnen nadenken over doelen of de toekomst. Ook niet alle ex-inburgeraars hebben tijd om professionele **ondersteuning** te zoeken of willen dit. Een netwerk is belangrijk ter steun, maar sommigen willen met niemand over hun problemen praten, noch met een professional noch met familie of vrienden.

3.2.7 Discriminatie

Volgens de eerstelijnsmedewerkers vormen discriminatie en vooroordelen op basis van onder meer afkomst en religie een belangrijke drempel die ex-inburgeraars ervan verhindert om hun doelen te bereiken. Dit speelt volgens hen vooral op de **woon- en arbeidsmarkt**, wat de kansen op werk, huisvesting en integratiemogelijkheden in het algemeen beperkt.

Opvallend is dan ook dat de ex-inburgeraars zelf deze drempel amper en steeds voorzichtig aanhalen. Ze vermelden discriminatie het meeste in verband met hun zoektocht naar huisvesting. In verband met werk haalden ze discriminatie op basis van leeftijd en taal aan, maar niet op basis van herkomst.

3.2.8 Huisvesting

22% van de ex-inburgeraars stelt een goede woning als doel. 16% heeft nog vragen over een (betere) woning. De eerstelijnsmedewerkers bevestigen: er is onvoldoende **ondersteuning** in functie van degelijke huisvesting, wat een bijkomende drempel voor ex-inburgeraars vormt om hun doelen te bereiken. Voor een sociale woning vormen de ingewikkelde administratie en lange wachtlijsten een drempel.

De eerstelijnsmedewerkers stellen drie prominente problemen vast omtrent huisvesting:

- Er is een algemeen **(huur)woningtekort**, wat voor mensen zonder stabiele arbeidssituatie maar ook voor beroepsactieven een steeds groter probleem blijkt. Daarenboven speelt ook discriminatie op de huurmarkt.
- Er is een specifiek **tekort aan kwalitatieve betaalbare woningen**.
- Ex-inburgeraars wonen soms in **slechte omstandigheden** – mogelijk het gevolg van de bovengenoemde problemen – zonder alternatief.

De ex-inburgeraars zelf kaarten verder nog problemen met (onbereikbare) huisbazen aan.

3.2.9 Financiën

Ex-inburgeraars ervaren soms financiële problemen. Eerstelijnsmedewerkers stellen vast dat ze mede hierdoor zo snel mogelijk gaan werken om geld te verdien, waardoor ze onder hun niveau werken en vaak weinig verdienen, wat hen in een vicieuze cirkel van financiële drempels brengt.

Ondersteuningsmaatregelen worden niet altijd gebruikt omdat de aanvraag en bijhorende administratie vaak ingewikkeld is, ook qua taalgebruik. Anderzijds blijkt een uitkering – een ‘leefloon’, Artikel 60-vergoeding of ziekte-uitkering werden benoemd – vaak onvoldoende om een financieel stabiel leven op te bouwen. Vooral éénverdienersgezinnen hebben het financieel moeilijk. Ook bij extra uitgaven, zoals ziekenhuisfacturen, alimentatie of familiezorg, wordt het sneller financieel problematisch. Ook geld opsturen naar familie kan de financiële zorgen vergroten.

Een gebrek aan financiële middelen kan het volgen van een cursus Nederlands of een opleiding verhinderen. De eerstelijnsmedewerkers kaarten specifiek de **hoge kost** voor Nederlands studeren op universitair niveau aan.

3.2.10 Administratie

De eerstelijnsmedewerkers kaarten ingewikkelde administratie, onnodig complex taalgebruik en het bureaucratisch systeem in België aan. De **administratieve complexiteit** wordt ook gelinkt aan de digitalisering (zie 3.2.13). De ex-inburgeraars zelf stoten vooral op administratieve drempels in verband met de belastingen, rond hun kinderen en voor een nationaliteitsaanvraag.

3.2.11 Informatie(doorstroom)

Zowel voor de ex-inburgeraars als voor de eerstelijnsmedewerkers blijkt het niet altijd gemakkelijk om (de juiste) **informatie** te **vinden**, bijvoorbeeld over een bepaalde job of een opleiding en de (taal)voorwaarden hiervoor. Wie zich tot een organisatie wendt, ervaart soms een slechte doorstroom tussen organisaties, wat maakt dat ze van de ene naar de andere plek gestuurd worden, zonder ergens een antwoord of oplossing te vinden. Ex-inburgeraars missen ook informatie over België en over hun woonregio.

3.2.12 Referentiekader

Het is niet altijd gemakkelijk om zich aan te passen in België. Zo kan een andere **culturele achtergrond** en de impact hiervan een drempel vormen voor ex-inburgeraars om hun doelen te bereiken. De eerstelijnsmedewerkers stellen dat sommige nieuwkomers onvoldoende inzicht krijgen in de nieuwe cultuur, waardoor die moeilijk aanvaard kan worden, waardoor iemand afgezonderd kan blijven en maar in beperkte mate kan integreren in de samenleving. Vooral **vrouwen** halen aan dat, als ze thuisblijven met de kinderen in plaats van te werken, dat dit tot financiële problemen kan leiden in het gezin. Voor vrouwen lijkt de culturele verandering groter dan voor mannen. Zij ervaren bovendien soms genderspecifieke drempels, bijvoorbeeld rond tewerkstelling.

3.2.13 Digitaliteit

De eerstelijnsmedewerkers kaarten de combinatie van de snelle en allesoverkoepelende **digitalisering** van de maatschappij en een gebrek aan digitale vaardigheden aan. De ex-inburgeraars ervaren ook dat onvoldoende digitale geletterdheid het bereiken van hun doelen bemoeilijkt. Zo zijn sommige essentiële maatschappelijke diensten quasi uitsluitend digitaal bereikbaar of kan men enkel via digitale weg een fysieke afspraak maken. Bovendien vereist het digitaal vinden van de juiste informatie vaak een relatief hoog niveau Nederlands.

3.2.14 Mobiliteit

De **mobiliteitsdrempel**, aangekaart door ex-inburgeraars en eerstelijnsmedewerkers, doet zich vooral voor in meer landelijke gebieden of voor wie werkt in een meer afgelegen gebied zoals een industrieterrein. Enerzijds vormt de afstand naar het werk een drempel, anderzijds blijkt het niet altijd gemakkelijk om de weg te vinden. Het openbaar vervoer biedt geen oplossing als de (werk)plek hiermee niet vlot bereikbaar is. Zeker voor jobs met onregelmatige uren is het soms onmogelijk om hiervoor beroep te doen op publiek transport.

Ex-inburgeraars hebben niet altijd (snel) een rijbewijs en/of auto, terwijl ze dit wel als belangrijk beschouwen in functie van werk. Niet iedereen maakt gebruik van alternatieven zoals een fiets; sommigen kunnen ook niet fietsen.

3.2.15 Opleiding- / studiegerelateerd

Ex-inburgeraars ervaren lange wachttijden en andere problemen bij **diploma-erkenning**, een te lange duurtijd van de gewenste opleiding of het niet kunnen verderzetten van hun studies.

De eerstelijnsmedewerkers kaarten ook vooral zaken rond diploma-erkenning aan, zoals gedeeltelijke of geen erkenning. Ex-inburgeraars moeten dan een opleiding of opnieuw hogere studies volgen om hun gekende en/of gewenste job uit te kunnen oefenen. Als dat geen optie is, bijvoorbeeld door werk of andere drempels, kunnen zij hun ervaring niet optimaal inzetten en worden hun capaciteiten niet ten volle benut in de maatschappij. Volgens de eerstelijns-medewerkers staan zij die hun diploma niet kunnen tonen nergens.

3.3 Ondersteuning na inburgering

Zowel bij de ex-inburgeraars als bij de eerstelijnsmedewerkers werd gevraagd naar de bronnen van ondersteuning en informatie na inburgering.

3.3.1 VDAB

42% van de ex-inburgeraars van atlas, Amal en AgII heeft of had vroeger een begeleider bij VDAB.[22] Een ruime meerderheid van de ex-inburgeraars is positief of neutraal over VDAB. Ze prijzen de **begeleiding** en de **opleidingen**. Heel wat ex-inburgeraars willen in de toekomst graag een opleiding via VDAB volgen om hun doelen te bereiken. De ex-inburgeraars die uitgesproken positief zijn, stellen ook dat ze voldoende tijd kregen om de nodige stappen te zetten richting hun professionele doel. Negatieve ervaringen omvatten hoge taalvoorwaarden voor opleidingen, het bekomen van werk onder het (ambitie)niveau (bijvoorbeeld in de schoonmaaksector), het gebrek aan ondersteuning voor beroepsactieven, een niet-passend jobaanbod, racisme in de opleiding, een gebrek aan ondersteuning / opvolging / begrip, gebrekkige communicatie (over diploma-erkenning, vacatures, en/of tijdens de begeleiding), en het te traag gaan voor wie snel wil werken.

De eerstelijnsmedewerkers linken VDAB vooral met professionele doelen van ex-inburgeraars, alsook beroepsopleidingen. Beide zien zij als afhankelijk van de scholingsgraad en het niveau Nederlands, waarbij voor beide geldt: hoe hoger, hoe meer mogelijkheden.

We zien ook een significant positief verband tussen het hebben van een VDAB-begeleider en het volgen van een extra cursus **Nederlands** na inburgering. Deze respondenten zijn ook meer gemotiveerd voor de cursus Nederlands door werk en opleiding.

[22] 32% van de ex-inburgeraars van Bon heeft of had een begeleider bij Actiris. Het gaat hier niet om het aandeel respondenten dat ingeschreven is of was bij VDAB of Actiris, dit is niet bevraagd. Sinds 2022 zijn inburgeraars verplicht zich in te schrijven bij VDAB als onderdeel van hun inburgeringstraject (derde pijler); de grote meerderheid van de respondenten doorliep echter hun inburgeringstraject voorafgaand aan het in werking treden hiervan.

3.3.2 OCMW / Sociale Dienstverlening (SD)

20% van de ex-inburgeraars heeft of had vroeger een begeleider bij OCMW (of SD in Antwerpen).[23] In tegenstelling tot het VDAB-cliënteel, gaat het hier om dubbel zoveel mannen als vrouwen, en vooral om mensen zonder diploma.

Ex-inburgeraars linken OCMW vooral aan Artikel 60, leefloon, financiën, en in mindere mate ook aan een opleiding of hogere studies, en een betere job. Ze zijn veelal positief. De ex-inburgeraars die uitgesproken positief zijn, prijzen het krijgen van de nodige **tijd** voor voorbereidende stappen in functie van hun professionele doel, zonder druk om snel te werken. Specifiek het motiveren en de kans krijgen om in te zetten op het Nederlands wanneer men zelf snel wil werken, wordt achteraf positief geëvalueerd. Ook de goede begeleiders zijn een meerwaarde, al blijkt dit afhankelijk van begeleider tot begeleider. Negatieve ervaringen zijn dan weer de druk om te werken in plaats van een opleiding te mogen volgen (omwille van de uitkering), problemen met het leefloon, en de weigering van zaken waarvan men denkt er recht op te hebben.

De eerstelijnsmedewerkers noemen OCMW, in tegenstelling tot VDAB, weinig in functie van professionele doelen. Zij zijn eerder kritisch en merken op dat begeleiders onvoldoende tijd hebben voor de nodige ondersteuning. De werking gaat volgens hen traag en is soms te streng, met averechts effect bij de cliënt.

Net zoals bij de ex-inburgeraars met een begeleider bij VDAB, zien we ook hier een significant positief verband met het volgen van een extra cursus **Nederlands**, wederom sterker gemotiveerd door werk en opleiding.

3.3.3 Agentschappen integratie en inburgering

Alle respondenten hadden tijdens hun vroegere inburgeringstraject een begeleider bij een agentschap integratie en inburgering. Deze agentschappen blijven ook na inburgering gekend, vooral voor (inschrijving in / toeleiding naar) **NT2**-cursussen. Daarnaast zijn ze gekend voor diploma-erkenning, het zoeken van een school of hobby's voor de kinderen, invulling van de vrije tijd, (toeleiding naar) taaloefenkansen, conversatiegroepen, juridische informatie (specifiek de vreemdelingen-permanentie bij atlas).

3.3.4 Netwerk

De ex-inburgeraars noemen ook het **eigen netwerk**.[24] Vooral de familie en het gezin, waarbij bovenal de echtgenoot/echtgenote en broer of zus. Zeker als de echtgenoot/echtgenote al langer in België is, bijvoorbeeld als deze Belg is of eerder kwam, gevolgd door gezinshereniging. Zij kunnen helpen bij administratie met complex Nederlands en tolken bij afspraken. Indien men geen eigen familie in België heeft, doet men beroep op de schoonfamilie. Ook de kinderen staan ex-inburgeraars bij. Dit in het oefenen van Nederlands, met huishoudelijke taken, met hulp bij de zorg voor broers of zussen en bij het werken met de computer. Ook vrienden worden genoemd voor hulp bij praktische zaken, maar ook voor emotionele steun. Op buren wordt vooral beroep gedaan in noodgevallen en om het Nederlands te oefenen. Verder kunnen ook collega's en de

[23] Op het moment van de bevraging, kreeg 6,5% van de respondenten een leefloon; 79% van de respondenten ontvangt geen enkele uitkering.
[24] Wegens subjectieve interpretatiemogelijkheden, werd 'netwerk' niet als optioneel doel in de enquête opgenomen.

werkgever ondersteuning bieden. Het Nederlandstalig netwerk van ex-inburgeraars wordt in het algemeen genoemd in functie van ondersteuning bij complexe administratie.

3.3.5 Andere

23% van de ex-inburgeraars geeft aan nergens een begeleider te hebben (gehad na het inburgeringstraject). 7% duidde in de enquête 'andere' aan op de vraag waar zij een begeleider hebben of hadden. Uit de eerdere onderzoeksstappen weten we dat dit veelal slaat op medewerkers van bijvoorbeeld de **NT2-scholen** en het **CAW**. Ook **dokters en ziekenhuizen** worden erg gewaardeerd. Verder vinden ex-inburgeraars ondersteuning en/of informatie bij vrijwilligersorganisaties (inclusief buddywerkingen en taaloefenkansen), lokale vzw's en projecten, buurtwerkingen en buurthuizen, het Sociaal Huis, wijkgezondheidscentra, hobbyclubs en verenigingen, brugfiguren, de gemeente, het CLB voor vragen over / ondersteuning voor de kinderen, en mutualiteiten. De eerstelijnsmedewerkers noemen ook nog interimkantoren, onderwijsinstellingen, Naric, en de leerwinkels.

3.4 Noden en suggesties

3.4.1 Waar hebben ex-inburgeraars nog vragen over?

Er leven vooral vragen over werk (29%), nationaliteit (29%), Nederlands oefenen (26%) en opleidingen (26%). Dit wordt gevolgd door vragen over een cursus Nederlands (22%), wonen (16%) en mensen leren kennen (14%). 10% heeft vragen over hoger onderwijs, vrije tijd of administratie. 8% heeft vragen over vrijwilligerswerk, diploma-erkenning of vragen met betrekking tot kinderen. Een kwart van de ex-inburgeraars – vooral kortgeschoolden – heeft geen vragen op het moment van de bevraging.

Er zijn geen significante verbanden met geslacht op zich, maar wel met andere factoren in combinatie met geslacht. Zo zien we bij niet-beroepsactieve mannen significant meer vragen over nationaliteit, mensen leren kennen en vrijwilligerswerk ten opzichte van niet-beroepsactieve vrouwen.

In het algemeen hebben beroepsactieven minder vragen. Vragen over opleidingen en vooral over werk leven significant meer bij niet-beroepsactieven dan beroepsactieven, hoewel alsnog 23% van de beroepsactieven met vragen over werk zit. Ook vragen over vrijwilligerswerk leven dubbel zoveel bij niet-beroepsactieven.

Op vlak van scholingsgraad zien we weinig uitschieters. Vragen over opleidingen leven meer bij kort- en vooral middengeschoolden. Middengeschoolde mannen hebben iets meer vragen over hoger onderwijs dan langgeschoolde. Kortgeschoolden hebben significant minder vragen over mensen leren kennen. Vragen over werk leven het meeste bij langgeschoolde vrouwen, terwijl dit bij de mannen net het minste bij de langgeschoolden voorkomt.

Vragen over nationaliteit leven meer bij lang- en vooral middengeschoolden. Opvallend is dat ruim 2/3 van wie hierover nog vragen heeft, verder geen vragen (over de gegeven thema's) heeft. Kinderloze ex-inburgeraars hebben ook significant vaker nog vragen over nationaliteit dan ouders.

3.4.2 Wat zou ex-inburgeraars helpen om hun doelen te bereiken?

Na de vraag naar drempels die ex-inburgeraars ervaren, werden de eerstelijnsmedewerkers gevraagd wat het verschil zou maken zodat zij hun doelen wel bereiken. Overkoepelend stellen ze drie zaken voorop: uitbreiding van de mogelijkheden om Nederlands te leren, verdere ondersteuning en een inclusievere maatschappij.

Nederlands komt het sterkste naar voren, aangezien dit ook de grootste drempel vormt voor ex-inburgeraars om hun doelen te bereiken. De eerstelijnsmedewerkers stellen dat het ex-inburgeraars zou helpen om meer Nederlands te (kunnen) leren en oefenen. Ze vragen om meer NT2-cursussen (op maat), meer geïntegreerd aanbod in combinatie met werk of een opleiding en meer laagdrempelige oefenkansen 'in de praktijk' / 'buiten de les'.

Met meer cursussen bedoelen de eerstelijnsmedewerkers niet enkel meer aanbod, maar ook meer opstartmomenten en meer verschillende intensiteiten. Ze vragen ook meer informele trajecten, taalonderwijs gericht op spreken / conversatiecursussen, en meer weekendcursussen. Verder wensen ze aanbod op maat, afgestemd op bepaalde doelgroepen, bijvoorbeeld laaggeletterden, moeders, jongeren, maar ook meer aanbod op universitair niveau voor langgeschoolden en meer kort intensiever aanbod voor kortgeschoolden. Voor de beroeps-actieven wensen ze cursussen die met het werk te combineren zijn, flexibele lessen en ook meer aanbod specifiek voor shiftwerkers. De wens van meer aanbod ligt in lijn met de achterliggende noden die praktische drempels opwerpen bij de aanbodverstrekkers om hierin te voorzien, zoals het lerarentekort en logistieke uitdagingen.

Ook heel wat eerstelijnsmedewerkers halen aan dat **ondersteuning**, met name langere begeleiding of opvolging, het verschil zou maken voor ex-inburgeraars om hun doelen te bereiken. Dit opdat ex-inburgeraars die hier nood aan hebben verder wegwijs worden gemaakt in de maatschappij. De ondersteuning blijkt vooral nodig op de woon- en arbeidsmarkt. Ze zien baat bij ondersteuning bij alle onderdelen van de zoektocht naar werk in functie van het jobdoelwit van de ex-inburgeraar: wat wil men doen, wat is hiervoor nodig en de zoektocht zelf. Ze zien deze ondersteunersrol op de arbeidsmarkt bij VDAB. Daarnaast vragen ze ondersteuning voor het vinden van kinderopvang of een school voor de kinderen, voor de ontwikkeling van het netwerk, bij administratie, en om de juiste diensten te vinden. Naast deze concrete ondersteuningsvormen zien ze ook heil in opvolging, weliswaar gelimiteerd in de tijd, ter garantie dat alles goed is verlopen. Ook bij evenementen waar ex-inburgeraars tips kunnen uitwisselen ziet men baat – vooral vanuit de agentschappen I&I is men voorstander van zogenaamde terugkommomenten.

De eerstelijnsmedewerkers stellen bovendien dat een centrale, vaste contactpersoon het verschil kan maken. Deze contactpersoon wordt idealiter door de ex-inburgeraars vertrouwd (zoals een 'buddy') maar draagt tegelijkertijd ook een grote verantwoordelijkheid (dus geen vrijwilliger maar een 'professional'). Deze persoon kan ex-inburgeraars ondersteunen om de weg naar hun doelen te vinden of kan hen uit een precaire situatie helpen.

De eerstelijnsmedewerkers zien heil in een brede **mentaliteitsverandering** in de eerste plaats bij werkgevers en organisaties. Vier zaken zijn volgens de eerstelijnsmedewerkers essentieel binnen deze mentaliteitsverandering, om tal van drempels te verhelpen:

- Discriminatie en racisme moet bestreden worden in functie van een meer open en begripvolle samenleving, en dit vooral op de woon- en arbeidsmarkt. Dit kan onder meer via bewustmakingscampagnes.

- De overheid moet hier ondersteuning in bieden. Enerzijds via het beleid, projecten en campagnes ter bevordering van maatschappelijke 'openheid' en als dusdanig een vlottere integratie van nieuwkomers. Anderzijds moet er voldoende financiering zijn voor (overheids)instanties die ondersteuning bieden aan de doelgroep.
- De arbeidsmarkt moet inclusief en toegankelijk zijn, in de eerste plaats bij knelpuntberoepen, ook voor wie een beperkt niveau Nederlands heeft. Dit vraagt openheid van werkgevers.
- Organisaties moeten toegankelijk zijn: in plaats van exclusief digitaal te werken, moeten fysieke afspraken mogelijk blijven; de informatie moet helder zijn, in klare taal; de administratie moet simpeler.

Ook aan de ex-inburgeraars werd gevraagd wat hen nog zou helpen, met als voornaamste resultaten hulp om een goede job te vinden (28%) en een cursus Nederlands in het weekend (23%) of buiten de werkuren (21%). 17% ziet heil in conversatiegroepen in het weekend en/of online infosessies. 15% mist een begeleider om vragen aan te stellen, 14% een cursus digitale vaardigheden. Van wie kinderen heeft, stelt 13% dat een cursus Nederlands tijdens de schooluren van de kinderen zou helpen. 12% ziet baat bij een conversatiegroep buiten de werkuren, 9% bij een digitale nieuwsbrief met informatie. Ook mist 9% hulp om een organisatie te vinden. 8% ziet heil in een online forum met andere nieuwkomers, een facebookgroep met informatie of fysieke infosessies. Verder ziet 6% baat bij een reünie / terugkommoment en 5% bij een conversatiegroep tijdens de schooluren van de kinderen.

Kijken we naar de zes[25] helpende factoren van NT2-cursussen en conversatiegroepen samen, stelt 52% van de ex-inburgeraars dat een vorm van aanbod Nederlands hen zou helpen om hun doelen te bereiken. 41% wenst een NT2-cursus en 26% een conversatiegroep. Net zoals de eerstelijnsmedewerkers, vragen de ex-inburgeraars vooral meer en meer gevarieerd NT2-aanbod en oefenkansen. Idealiter kunnen ze Nederlands leren in combinatie met oefenkansen op het werk of in intensievere lessen. Ook zij vragen een meer divers aanbod, voor verschillende taalniveaus, met meer verschillende opstartmomenten. Het gaat niet enkel om cursussen, maar bijvoorbeeld ook conversatiegroepen buiten de NT2-lessen / buiten het werk / wanneer de kinderen niet thuis zijn.

[25] Afwisselend de optie van een cursus Nederlands of een conversatiegroep in het weekend, buiten de werkuren en tijdens de schooluren van de kinderen.

4. Voornaamste conclusies

Hieronder worden de voornaamste conclusies uit het onderzoek samengevat. Eerst delen we de meest prominente overkoepelende conclusies. Daarna zetten we op basis van bepaalde socio-demografische kenmerken de meest opvallende verschillen binnen de brede doelgroep ex-inburgeraars op een rijtje, aangevuld met enkele voorlopige bevindingen uit de proeftuinen.

4.1 Overkoepelende conclusies

Ex-inburgeraars hebben heel wat doelen en ambities, maar ervaren diverse en complexe drempels. Gekende, structureel-maatschappelijke uitdagingen rond huisvesting, kinderopvang, welzijn, mobiliteit, administratie en toegankelijkheid van informatie werpen mogelijk hindernissen op. Deze worden aangevuld en versterkt door elementen eigen aan de doelgroep: taalbarrières, beperkte mogelijkheden tot competentie-erkenning en -versterking, een gebrek aan netwerk, discriminatie en racisme. Al deze elementen kunnen duurzame participatie en integratie belemmeren, wat de noodzaak voor aanvullende ondersteuning verhoogt.

Dit terwijl ex-inburgeraars verder willen participeren en integreren. Zij willen werken, hun Nederlands en hun beroepsmatige competenties versterken, een netwerk uitbouwen en een stabiel en veilig leven opbouwen. Daarom gaan velen zo snel mogelijk aan de slag in toegankelijk werk dat niet altijd duurzaam is. Ex-inburgeraars beseffen dit, evenals het gegeven dat stabieler werk, werk op hun studieniveau en/of naar hun ervaring vaak een hoger formeel taalniveau en bijkomende erkende kwalificaties vereist.

Bij heel wat ex-inburgeraars zet snelle tewerkstelling de kennis van het Nederlands en de fysieke gezondheid onder druk. Deze elementen worden in gangbare definities van duurzaam of werkbaar werk onderbelicht, terwijl ze cruciaal zijn voor de duurzame participatie en integratie van anderstalige nieuwkomers. Dit weerspiegelt een gebrek aan visie op de professionele loopbaan na activering en duurzame integratie. Daarenboven wordt de toegankelijkheid en duurzaam- of werkbaarheid van werk veelal bepaald door werkgevers.

Echter, in combinatie met de drempels blijkt het huidige aanbod van competentieversterking en ondersteuning voor velen onvoldoende om hun doelen in functie van duurzame participatie en integratie te bereiken. Het bestaande aanbod van opleidingen en studies is moeilijk te combineren met werk en/of zorgtaken binnen het gezin, en de voorwaarden rond taal en scholing resulteren uiteindelijk in een erg intensief of lang lineair traject. Anderzijds wordt de vraag naar (geïntegreerd) aanbod buiten het inburgeringstraject onvoldoende gecapteerd, en dit terwijl het aanbod de mogelijkheden van een brede doelgroep bepaalt. Zo blijkt er meer nood aan cursussen en oefenkansen Nederlands na niveau 1.2/A2, meer (alternatief) aanbod voor werkenden en meer opleidingsaanbod voor anderstaligen met een beperkt taalniveau.

Wanneer drempels op verschillende levensdomeinen spelen en men afhankelijk is van niet-duurzame tewerkstelling, kan men in een vicieuze cirkel belanden die verdere integratie verhindert. Het overkomen van de externe en interne factoren om hier uit te breken, vereist meer dan eenzijdige wilskracht en motivatie. Enerzijds is er nood aan maximaal geïntegreerd aanbod rond competentie-versterking en -erkenning en ondersteuning, dat gekend en toegankelijk is.

Anderzijds is er tijd en ruimte nodig om hierop in te zetten. Losbreken uit de vicieuze cirkel lukt dan ook enkel als dit gefaciliteerd wordt door verschillende stakeholders: van het beleidsniveau, naar de betrokken departementen tot de regisseur(s) en uitvoerder(s).

4.2 Doelgroepen en hun noden

Het onderzoek en de proeftuinen brachten verschillen binnen de brede doelgroep ex-inburgeraars aan het licht:

- **Beroepsactieven** hebben beperkte mogelijkheden om hun competenties te versterken via een cursus Nederlands, formele oefenkans, opleiding of studie. Het huidige aanbod is moeilijk toegankelijk voor hen. Er is beperkte ondersteuning bij het vinden van een andere baan. **Niet-beroepsactieven** kunnen makkelijker inzetten op taalverwerving, opleidingen of hogere studies en doen dit ook meer. Vooral niet-beroepsactieven zonder kinderen volgen vaker opleidingen of hogere studies. Ex-inburgeraars met kinderen zijn vaker niet beroepsactief.
- **Vrouwen** zijn vaker niet-beroepsactief en dit voornamelijk vanwege de zorg voor de kinderen. Ondanks dat kinderen een motiverende factor zijn om hun Nederlands te versterken, belemmeren de bijhorende zorgtaken en beperkte mogelijkheden hen ervan om hun competenties te versterken. Vrouwen missen aanbod tijdens de schooluren van de kinderen. Vrouwen hebben vaker dan mannen vragen over kinderen, opleidingen en werk. Ze hebben vaker het doel om (ander) werk te vinden, een opleiding te volgen, of hun diploma te laten erkennen. Beroepsactieve vrouwen willen vaker ander werk dan beroepsactieve mannen en dit niet enkel om werk en privé beter te combineren. Dit alles geeft hun educatief-professionele ambities weer, terwijl vrouwen, meer dan mannen, hulp om een goede job te vinden missen. **Mannen** zijn vaker beroepsactief en dit belemmert hen dan ook vaker om hun Nederlands te versterken. Zij ambiëren vaker een eigen zaak of een rijbewijs.
- **Kortgeschoolden** hebben vaker geen doelen, wat niet betekent niet dat al hun doelen bereikt zijn. Kortgeschoolden die een opleiding volgen, zijn sterker gemotiveerd door het bekomen van (beter) werk of een diploma secundair onderwijs. **Middengeschoolden** volgen vaker extra Nederlands om toegang te krijgen tot opleidingen of hogere studies. **Langgeschoolden** streven het meeste naar werk op hun diploma- of ervaringsniveau, maar stoten hierbij het vaakste op hoge taalvereisten. Het Nederlands verbeteren is vaker een doel voor hen en zij zetten hier ook meer op in buiten inburgering. Zij zetten ook meer in op tal van (solitaire) oefenkansen, maar missen het meeste een cursus in het weekend of een digitale cursus. Langgeschoolden missen ook vaker sociaal contact.

In de proeftuinen zien we opvallend meer vrouwen (66%) dan mannen (34%). We ontvangen meer langgeschoolden (42%) dan midden- (25%) en kortgeschoolden (31%). Ongeveer een derde is beroepsactief en quasi de helft heeft kinderen. Het gaat veelal om moeders die, naarmate de kinderen ouder en zelfstandiger worden, (verder) aan hun carrière willen bouwen; jonge midden- en langgeschoolde ex-inburgeraars met educatief perspectief, al dan niet na diploma-erkenning; beroepsactieven die ander werk ambiëren; en niet-beroepsactieven met een bepaald jobdoelwit. Zij hebben vooral vragen over werk, opleidingen of studies, en Nederlands, met (ander) werk als

voornaamste (eind)doel. De combinatie van hun beroepsactiviteit, ouderschap en de mogelijkheden qua competentieversterking bepalen de haalbaarheid van het doel. De overlappende noden en doelen, in combinatie met diverse randvoorwaarden en beperkt(e) (toegankelijke) mogelijkheden, benadrukken het belang van individueel maatwerk.

Zowel de onderzoeksresultaten als de voorlopige bevindingen uit het gehele project worden in overleg met de projectpartners meegenomen in de verdere ontwikkeling van de conceptuele vervolgtrajecten. Doorheen het verdere project wordt geëvalueerd welke noden ingevuld (kunnen) worden binnen de vervolgtrajecten na inburgering of andere initiatieven en hoe dit duurzaam te verankeren. Verdere bevindingen worden gerapporteerd in de jaarlijkse projectrapporten en het eindrapport.